

SEMNIFICAȚIILE DRUMULUI ÎN „POVEȘTEA VULTURULUI” DE NICOLAI COSTENCO

The Meanings of the Road in Nicolae Costenco's „Povestea Vulturului” („The Eagle's Tale”)

**Oxana STANȚIERU, drd., specialitatea Literatura română,
Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți,
Conducător științific: Maria ȘLEAHTIȚCHI, dr., conf. univ.**

Abstract: *The present article is focused on Nicolai Costenco's book of memoirs „Povestea Vulturului” (The Eagle's Tale), pursuing the variety of meanings of the motif „road”. We have attempted to depict not only the multitude of the implications this motif possesses, but to explore the circumstances that stimulate their appearance. Thus „the road” becomes the symbol of shame, disaster, and humiliation. Besides, it functions as a key factor that disintegrates the personality both physically and spiritually.*

Keywords: *implication, meaning, memoirs, symbol, motif, road.*

Receptarea literaturii române din Basarabia secolului al XX-lea, în special după 1990, presupune un exercițiu complex atât de valorificare, cât și de reevaluare, de recuperare a operelor „ținute cândva la index și declarate nocive pentru ideologie” (Șleahțițchi 2015: 129). Astfel, scriitorii de la mijlocul secolului XX și din deceniile următoare, prin operele descoperite și publicate adesea după moartea lor, se impun printr-un proces de recuperare și de reabilitare.

Nicolai Costenco, prin întregul său parcurs literar, își justifică aprecierea drept reprezentant exponențial al generației basarabene, marcate de ororile regimului sovietic. Personalitate formată la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, ulterior redactor la revista *Viața Basarabiei*, Nicolai Costenco era expresia vie a ceea ce însemna literatura din Basarabia. Începutul activității literare a fost rodnic, drept dovadă apariția în perioada interbelică a volumelor de poezii: *Poezii* (1937), *Ore* (1939), *Elegii păgâne* (1940), *Cleopatra* (1940), iar în momentul când este arestat, Nicolae Costenco era o figură notorie în cercurile literare basarabene. Cursul promițător al acestui destin a fost spulberat de ocuparea Basarabiei în 1940 și încorporarea ei în URSS. Se anunțau schimbări radicale, cu urmări foarte obscure și intelectualii basarabeni se grăbeau să părăsească țara. Deși ar fi putut să se refugieze și el, la propunerea familiei și a lui Pantelimon Halippa, Nicolai Costenco rămâne în Basarabia, fiind sigur că va putea să-și păstreze integritatea și dintr-o curiozitate pentru noutatea ce-l ademenea inexplicabil, astfel, asumându-și urmările posibile. Mai mult decât atât, Nicolai Costenco nu a regretat această decizie de moment, mărturisind într-un interviu pentru *Literatura și arta*: „Eu nu regret că am rămas. Mai târziu, m-am convins de un adevăr sfânt, despre

care chiar scriam într-o poezie: *De altă lume nu mi-i dor, / nu vântur fără rost nimicul: / Fiind crescut pe-acest ogor, / aici eu am să-mi scutur spicul*” (Budeanu 1988). Realitatea nouă, însă, nu i-a putut satisface așteptările, iar conștientizarea acestui fapt îl nemulțumea din ce în ce mai mult și, fiind foarte hotărât în exprimarea propriilor nemulțumiri, a atras asupra sa consecințe care aveau să-i marcheze viața, împărțind-o în două faze distincte: până și după arest. După cum mărturișește fratele scriitorului, Anatol Păduraru, generator al tragediei a fost curajul lui Nicolai Costenco de a-și exprima punctul de vedere la o întâlnire a scriitorilor la care a participat Nichita Hrușciiov. Scriitorul „a pus problema opririi masacrării gramaticale a limbii române cu expresii șantiste de dincolo de Nistru. El a declarat că limba vorbită în Basarabia este limba română și în nici un caz altă limbă infiltrată cu diferite expresii de dincolo de Nistru. [...] Nu a stat mult, deoarece și-a dat seama că nu se mai poate” (Sârbu 2008: 142). Foarte curând este încarcerat, dar fără a-i anunța sentința este trimis la pușcăria *Aleksandrovskaa Tsentral*, de unde apoi este mutat în localitatea Dudinca, ținutul Krasnoiarsk, peninsula Taimâr. Această perioadă din viața lui Nicolai Costenco, cuprinsă între anii 1941-1956, este descrisă în paginile de memorii *Povestea Vulturului. Cartea întâi*, care apare postum, fiind îngrijite de fiul său Costache Costenco și istoricul literar Vasile Malanețchi. Astfel, prin aceste memorii, omul de cultură Nicolai Costenco oferă cititorului o nouă pagină de cunoaștere a creației sale, prin prisma emoțiilor, trăirilor și reflecțiilor interiorizate în paginile ținute, inexplicabil de mult, în sertar, fără să le dea șansa apariției în timpul vieții.

Proza memorialistică *Povestea Vulturului*, apărută abia în 1998, la 5 ani de la trecerea în neființă a scriitorului, ne interesează, în acest context, prin motivul *drumului* și stabilirea semnificațiilor pe care acesta le valorifică.

Simbolul *drumului* este, în accepție largă, fuziunea dintre „simbolistica lini-ei, legăturii, accesului cu cel al mișcării în timp, cu toate întâmplările previzibile sau imprevizibile ale unei călătorii” (Evseev 1994: 129). *Drumul*, prin urmare, semnifică spațiul și timpul, pe care personajul trebuie să-l parcurgă sub forma experiențelor și relațiilor pentru a-și atinge scopul, destinația terminus. Semnificațiile specifice de care se încarcă acest simbol în operele literare gravitează în jurul noțiunilor de *cunoaștere, inițiere, transformare, destin*. În *Povestea Vulturului*, motivul depășește valorile cunoscute, de *un parcurs al cunoașterii*, un *labirint al formării*, în special pe latura polarității, deoarece îl marchează pe narator în sens negativ. Drumul naratorului este o experiență dictată din exterior, fără opțiunea de a putea renunța la ea. Mișcarea înainte a trenului, devine o alunecare dramatică în sens invers, o consecință a tragismului conjuncturii. Mișcarea spre infern este percepută atât de acut, încât naratorul are senzația că dumnezeu însuși este capturat de rând cu ceilalți deținuți: „Dumnezeul călătorește și el undeva într-un vagon de vite, pus pe gratii de generația lui Cain, mâncat de păduchii care-i sug sfântul sânge cu milioanele” (Costenco 1998: 37).

Călătoria apocaliptică are drept punct de plecare Tiraspolul, când sunt „băgați câte 40 de oameni în vagoanele de marfă, *teleatnik*” și naratorul, „alipit de

deschizătura fără ochiuri a ferestrei”, petrecea cu vederea „locurile ce se perindau caleidiscopic”(Costenco 1998: 36). Vor urma localități, numele cărora stabilesc nu doar coordonatele spațiale, ci și temporale ale noțiunii *drum lung* („... am ajuns dimineața la Odesa... De la Odesa trenul o luă la Nicolaev... În apropierea de Voroișilovograd am văzut un imens aerodrom... Stațiunea Ludmilovka... până la Penza, la Dnepropetrovsk... De la Dnepropetrovsk ne-au dus în Donbas, Lozovaia, Slaveansk, Arteomovsk – până la Voroișilovograd... trenul o întoarce spre Valiuki... urmam calea spre Siberia... Borisoglebsk, Rtișcevo, Penza... nu departe de Sâzran... am trecut imensul pod peste Volga, la Kuibâșev... pe la Buguruslan, trenul nostru a călcat în Bașkiria... în orașul Ufa... începură a ne bombarda cu pietre... La Omsk s-au îndurat și ne-au scos din vagoane... trecând prin pământurile exilului tutelar, prin marele orașe despărțite unul de altul prin sute și mii de poște, Novosibirsk pe Obi, Kramatorsk pe Enisei, într-o seară am fost garați în Irkutsk, pe râul Angara... Aleksandrovsk, un sat din case simple de țărani săraci... vederea corpului închisorii *Aleksandrovskii Tentral...*”). Naratorul privește cu destulă ironie acel vagon de groază: „Pluta cu naufragații vasului Meduza, reprezentată de pictorul francez Géricault îmi apare în imaginație când mă gândesc la călătoria în vagonul de marfă, prin oceanul pământului dușmănos nouă, al pământului slav” (Costenco 1998: 38). Conștientizarea mizeriei, în care urma să se producă *drumul*, accentuează iminenta degradare.

În cele douăzeci și cinci de pagini ce descriu călătoria propriu-zisă, *drumul* lui Nicolai Costenco, devine un adevărat calvar, o metodă de a dezintegra individul pe toate planurile posibile. Este rupt din spațiul său, din zona de confort, fie deja unul foarte relativ, fiindcă „nebulia vandalică a războiului” își punea amprenta pe spațiul basarabean. Condițiile *drumului*, cu toate ororile lui, le influențează deținuților starea fizică astfel, încât ei devin fie inapți să se miște, fie că o fac cu mare dificultate: „Seoma și Mișa mă susțineau de braț, când porni convoiul umbrelor de la gară [...]” (Costenco 1998: 54). Dacă la începutul drumului dorința și posibilitatea evadării mai existau, ea devine imposibilă pe parcurs, atât prin strictețea transportării deținuților, cât și prin posibilitățile lor fizice.

Evenimentele ce se perindă în vagon se transformă treptat în adevărate vame, încercări de a duce ființa umană până la limita disperării. Bombardamentul trenului a fost primul factor demoralizator; el face clară setea lor de viață, în ciuda circumstanțelor: „Ce e și setea de viață la om! Orice înjosire, numai nu moartea!” (Costenco 1998: 44) Dar drumul chinului, calvarului abia începea. Au fost năpădiți de păduchi, istoviți de foame, în absența vagonului cu bucătărie, distrus de o bombă, otrăviți de aerul greu al vagonului în care fizicul „se descompunea de viu”, dar și de „eterul greu al trupurilor [...] nespălate și lăncede, de oxidul de carbon” (Costenco 1998: 51). Orice posibilitate de pătrundere a aerului a fost redusă după evadarea a doi deținuți din vagonul în care era transportat naratorul: „Ferestrele fură pecetluite și ușa închisă de tot” (Costenco 1998: 47).

Rolul paznicilor, al acestor „cavaleri ai Apocalipsului”, este de a se arăta lași, cruzi, lipsiți de scrupule: „Ei ne bănuiau de orice și erau instruiți, desigur,

de mari meșteri” (Costenco 1998: 50). Ei sunt cei care supraveghează drumul, îi potențază efectele, modelându-l astfel, încât impresiile, pe care acesta le lasă asemenea pecetelor, să fie resimțite de persoanele transportate atât fizic, cât și spiritual tot restul vieții. Pentru narator, prezența lor nu face decât să-i adâncească criza identității, în care protagonistul se rostogolește cu fiecare kilometru parcurs și, care, îl apropie de punctul final al călătoriei: „Eu mă cufundasem într-o stare de apatie desăvârșită. O stare de prostrație nemaștiută mă copleșea cu o somnolență megieșă cu plecarea din trupul acesta, de care și-au bătut și-și bat joc. Nici păduchii nu-i mai simțeam, ronțăindu-mi pielea la brâul vânat de zgărăieturi” (Costenco 1998: 53).

Astfel, *drumul* devine sinonim cu *rușinea*, *deznădejdea*, *epuizarea*, *umiliința* – adevărat calvar. La vederea deținuților, unii lăsau privirile, alții exclamau, com-pătîmîndu-i: „Știm noi pe cine i-ați arestat! Pe prietenii noștri, oameni cinstiți, care vă spuneau verde în ochi!” (Costenco 1998: 49). În adâncurile Siberiei, „femei în portițe, probabil deprinse cu asemenea priveliști”, șopteau: „Trec lacrimile noastre...” (Costenco 1998: 54).

După lunga călătorie cu trenul, a urmat drumul pe jos, care, deși istovitor pentru deținuții sleiți de puteri, le-a umplut „plămânii până la ultima alveolă pulmonară cu ambrozia divină a prospețimii” (Costenco 1998: 59). Drumul parcurs cu trenul le-a solicitat atât de mult fizicul și moralul, încât segmentul pe jos al drumului, prin simpla posibilitate de a respira aerul de-afară, oferă o doză de ușurare. Gândul de a evada, în aceste condiții, nu mai însemna ieșirea din spațiul drumului mistuitor, era un vis, o halucinație a omului închis.

Finalul *drumului* și reacția naratorului izbește și, totodată, te face să te pă-trunzi de tragismul și complexitatea psihologică a acestuia. Omul împins la limita suferinței, istovit de toți și de toate, la alt capăt de lume, o lume ostilă, se bucură de o coordonată fixă, un final: „Grămada întunecată a fațadei, zidul înalt, poarta cu boltă prin care intrarăm ca la un mare han, - tot anturajul mă făcea să mă um-plu de o bucurie de năier naufragiat, care, în fine, găsește un post primitiv. Nici vederea pragului casei unde m-ar fi așteptat mama, nu mi-ar fi produs o asemenea bucurie” (Costenco 1998: 60).

Drumul calvarului și *calvarul drumului* i-au creat omului conjunctura ce a cauzat degradarea psihologică, l-a umilit și epuizat în așa fel, încât închisoarea și condițiile acesteia sunt acceptate de el, sunt prilej de bucurie, o bucurie zgu-duitoare. Deși la vederea zidurilor închisorii încă nu știa ce-l așteaptă în pereții acesteia, naratorul avea o convingere inexplicabilă că mai rău nu are cum să fie. Acel drum, totuși, a sădit în Nicolai Costenco o frică veșnică, de care mărturisea fiul Costache într-un interviu pentru *Viața Basarabiei*: „Trăia cu o veșnică frică, aproape genetic, să n-o pățească și alții” (Cioclea 2010).

Memoriile călătoriei, descrise de Nicolai Costenco într-un spațiu destul de restrâns, se transformă într-un jurnal veritabil al *drumului*, ce valorifică naturalismul lui tulburător și „viziunea supradantescă a iadului mișunător”, după cum afirmă istoricul literar Mihai Cimpoi în *O istorie deschisă a literaturii române din*

Basarabia (Cimpoi 1997: 141).

Prin analiza motivului *drumului* am întredeschis doar procesul de explorare a memoriilor lui Nicolai Costenco, pe care ni-l dorim foarte productiv și, care, să pună în valoare ceea ce merită a fi valorificat.

Bibliografie:

1. Budeanu, Gheorghe, *Nicolai Costenco: „Ascultă-l pe cel ce știe...”,* în *Literatura și arta*, nr. 51, 15 decembrie, 1988
2. Cimpoi, Mihai, *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*, Ediția a II-a, Chișinău, Editura Arc, 1997, p. 163-164
3. Cioclea, Eugen, *Costache Costenco: „... Nicolai Costenco este tatăl meu”*, în *Viața Basarabiei*, 2010 (serie nouă), nr. 8
4. Costenco, Nicolai, *Povestea Vulturului*, Chișinău, Editura Arc, 1998, 230p.
5. Evseev, Ivan, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Timișoara, Editura Amarcord, 1994, 220p.
6. Malanețchi, Vasile, *Nicolai Costenco – „Vulturul” de la 1955 sau întoarcerea „aisbergului” basarabean din (în)ghețurile siberiene*, în Nicolai Costenco, *Povestea Vulturului*, Chișinău, Editura Arc, 1998, p. 213-224
7. Sîrbu, Antonina, *Anatol Paduraru: „Fratele meu a pus problema opririi masacrului limbii române în Basarabia”*, în *Limba română*, nr. 5-6 (203-204), 2012, p. 142–154
8. Șleahtițchi, Maria, *Introspecția și retrospecția eului în literatura detenției politice din Basarabia*, în *Caietele de la Putna* 8, 2015, p. 129-138